

367 9
ДМИТРО
ХВИЛЬОВИЙ

ОЧЕРЕДІ

ДЕРЖАВНЕ

ВИДАВНИЦТВО

"
УКРАЇНИ

З М І С Т.

	Стор.
В очереті	3
Солонський яр	41

1900

OK 10

БІБЛІОТЕКА СЕЛЯНИНА
СЕРІЯ КРАСНОГО ПИСЬМЕНСТВА

МИКОЛА ХВИЛЬОВИЙ

В О Ч Е Р Е Т І

ОПОВІДАННЯ

ДРУГЕ ВИДАННЯ

1926

8367

Кат. н. 288. - 388

Львів. Бібліотека
АН. УРСР

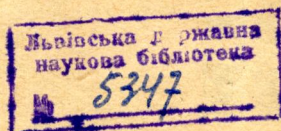

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ

1926

L115(2-Yu/7-644

[891 . 79 — 3]

В ОЧЕРЕТІ.

I.

До самого вечора сліпа Килина сиділа на призьбі і наставляла вухо в той бік, де по зеленому оксамиту луків сріблястою гадюкою плазувала ріка.

А там погрозово шуміло.

Часом чути було дзичання: ніби чміль надзвичайний пролетів.

— Дз!

Тоді Килина ухилялась до стінки і хрестилась:

— Ох, царице небесна!

Потім, налапуючи кілочки на тину, йшла до воріт і кликала:

— Марько! Де ти є?

— Осьдечки, тьотю,—озивалась дівчинка.

— Пасеш?

— Пасу, тьотю.

— Ну й паси з богом!

І знову прямувала до призьби і знову прислухалась. Все їй здавалося, що хтось скрадається до хати, й шепотіла:

— Одведи, мати божа. Змилуйся, заступнице. Яка-ж то заздрість людська! Безпремінно одберуть, чує моє серце!... Та воно й так: де-ж таки водиться, щоб чужу корову у дворі содержати?... Незаможниця, кажуть... Яка-ж то я незаможниця—сліпенька я.

І ще раз зідхала.

А дячок Нечипір, обгорнувшись добре свіжими снопами, пильно дививсь у невеличку дірку на село.

З Гордієвої клуні, де лежав він із Кажаном, Грушівка була майже на долоні. Видно було, як сновигали люди по дворах, іноді чути було навіть про що гомонять. Згадав дячок, як за ним гнались: от-от доженуть, от-от!.. І дріж пробігав по спині! Згадав червоне Кажанове обличчя, і було гидко: мабуть того, що той такий величезний і завзятий парубок, а мав вигляд переможенного півня. Навіть волосся йому стовбурчилось, як у того.

Кажан теж зарився у снопи і сопів.

І подумав дячок про цього товариша: „прийдуть сюди вороги—його й можна зарізати, як кабанця. Тільки зареве мабуть“.

Було навіть трохи весело. Так завжди було, коли почував біля себе боягуза.

Знову наводив око на дірку.

Біг по вулиці дід Кудря і раптом звернувся Вітрогонячий лях. Такі не вилазивцілий день.

Ну, а кінцелипневе сонце стояло вже над Котелевським лісом. Проте, надворі було так задушно, що майже в кожній хаті, де залишилися люди вдома, було розчинено вікна.

Чути було, як хтось під вікном люшню лагодив, а недалеко гавкав собака.

Над вечір почало стихати і, нарешті, зовсім стихло.

...„Можна вилізти?“

Але Кажан і слухати не хотів.

— Ша! Мовчи. Не дай бог почують.

Хотілось говорити голосно, навіть налякати цього кабанця...

Благав тремтячим голосом:

— Хай трішки ще стемніє.

— Та вже-ж темніє?

— Ой, не кажи голосно!

... „Плаче, чи ще?“ і нарочито давив у той сніп, де лежала Кажанова голова.

„Буде терпіти... Кабанець!“

А на ріг біля обідраної хати сходились вже цікаві молодіці,

— Це Бурися! Безпремінно його! Кого-ж більш?

— А може кого й другого?

— Кого-ж другого? Крім його тут нікого й нема.

— Та вона й так...

— А звісно так.

...Почали з'їздитись із степу. Чоловіки повечеряли— й потихеньку до розправи. Але всередину не входять. Бояться мабуть — може ще й не кінець.

Посідали на ґаночку, дехто до пожежного струменту пішов.

...А Нечипір дивився на луки і не міг не продерти ще більшу дірку. Парувала ріка, а над нею скиглили чайки.

Пригадав щось давно минуле.

На покрівлі клуні цвірінькали горобці. Згадав, як у дитинстві драв їх. Теж у клуні. Дядько у нього був, любив цю справу. Візьмуть лантухи, свічку і сірники - і під стріху. Горобці від світла зовсім дуріють. Ну і складали їх, як грудки. А як накладуть досить, дядько несе лантух на середину двора і б'є по ньому великим кийком. Пищать горобці. А на завтра хоч лантух і в крові, зате на обід гарних засухарених горобчиків подають. Тоді він, пам'ятає, частенько у кутку плакав—школа було пташину...

„Дурний!“

Заворушився Кажан. Дячок слухав — не говори́гь.

— Може вже підемо?

І знову ніби плаче:

— Пожди ще, Нечипоре!

...Ну, й жди. Власне кажучи, йому все одно: хоч вони й несподівано розійшлись із

Бурисем, але-ж останній встиг наказати Нечипорові, щоб він далі Грушівки нікуди не йшов.

...„І ти хочеш за компанію? Лежи!“

Дячок витер рукавом на лобі піт і зняв з себе верхній сніп—душно.

На річку вже не хотілось дивитись.

Близько клуні пройшов хазяїн і попрямував теж до збірні.

— Кажан?

— Ша!

— Та я й так тихо. Може хоч тепер підем?

— Та воно, мабуть, можна й виходити, бо нікого не чути... Тільки давай, мабуть, ще полежимо.

Слухав, як сопів Кажан. Думав: „чорт із тобою! Сопи!“

II.

Біля розправи гомоніли селяни...

Підбіг до председателя Ванько Петренячий.

— Дядю, а якщо вони вискочуть із тієї вулиці, що на Олексіву леваду веде. Що тоді буде?

Староста поважно кахикнув.

— А тобі яке діло?

— Що ви кажете?—і очі витріщило.

— Гм!

— Та ви його паличкою!—порадив хтось і додав:—А ну-бо, вишкварок, додому гила!

Хлопчик не вгомнявся.

— Та я-ж, кажу, дядю, що вони вискочуть, а вам і не видно буде.

— А воно й справді,—сказав один.

— Та й на самім ділі,—додав другий і звернувся до Ванька:

— Чий ти є? Чи не вдовиної дочки?

— Та це-ж Петренячий. Ось і батько сидить.

— Так-би ти й казав одразу. Отож, мабуть, іди до Омельчиного тину та дивись на шлях. А як зобачиш кого, то й подавай знак рукою.

Хлопчик побіг, а чоловіки запалили люльки.

Прителіпався і дід Кудря. Довго не хотів з льоху вилазити. Та вже як зарипів одинадцятий віз по вулиці, порішив вилізти, бо це вже обов'язково сам Вітрогон їхав. Побрів городами, щоб не видно було. Вийшов у Омельчину хвіртку.

...Люльками пахтіли смачно, і здавалось Ванькові (він сидів біля тину і пильно дивився на вулицю до Омельчиної левади), що цей дим схожий на той, котрий він бачив торік біля димаря Харитоненкової цукроварні.

Біля збірні дід Кудря сварився із кимсь.

— Про мене що? Моя хата з граю. А

все-ж-таки жалько хлопців. Це я тобі за-
всіди скажу.

— Жалько? — насідав на діда Микита Гордієвич, а чого-ж ти їх тоді не жалів, як вони закликали до них у „партію“. Ну?

— Куди мені в партію, як я вже на кладовище дивлюсь.

— Ото-ж бо й є: як цукор роздавали, то й ти брав. А як підсобити їм, то й нема.

Підійшов до гурту й Онисько Кривий.

До Микити Гордієвича:

— А по твоєму, Микито, як? За кого нам руку держати? Чи за цих, чи за тих?

— Це вже ти, голубчику, спитай у Панаса: він більш звісний у цім... Ось іди сюди, Панасе! — покликав він худе обличчя зі зляканими очима.

Онисько рішуче махнув рукою;

— Ти мені не паливай! Панас батько Кажанів, а Кажан у Бурисовій сотні. Ти мені сам кажи.

— Що казати?

— Те, що я спитав.

— А що ти спитав?

— Не хитруй, Микито, не хитруй!

А Микита Гордієвич до людей спрожога:

— Людоньки добрі! Чого він присікався до мене? Чи я винний перед ним? Увільніть, спасибі вам!

Загомоніли:

— Та й справді, Онисько! Чого ти прилип до чоловіка?

— І вічно ти, кривий, з Микитою Гордієвичем вовтузишся.

Одійшов Онисько у бік і похилив голову:

— Знає сорока, про що стрекоче.

Та тільки не встиг він це промовити, як всі—на ноги!

— Що там таке?

— Дивись.

Подивились на Ванька, а він ніби сказився: плигає. Голівку в плечі втяг, руками, як вітряк крилами. Стоять селяни, роти пороззявляли, очі повитріщали. А дід Кудря, як сидів на ґаночку, так і скам'янів. Навіть люльку з рота випустив.

— Та що там таке?—скрикнув нарешті хтось.

Тоненький голосок:

— Ку-урява! По вулиці біжить хтось!

Одразу спам'ятались, кинулись хто куди. Той через тин, другий у двір, а хто менш сміливий під ґанок заліз—тільки ноги видно.

Предсідатель ніяк не влучить куди йому бігти. На лиці жах. Та зиркнув у цей мент на Ванька; а той присів, аж за живіт береться та регочеться. Бачить староста, що все одно пропав, крикнув:

— Кажи-ж, сукин сине, що там таке? чого регочешся?

А Ванько:

— То, дядю, Мар'янчина дівка біжить, мабуть, до Палажки Христиної.

Одлягло од серця:

— Ах ти, байстрия незаконне!... Чуєте, хлопці?

— Чуємо!—ніби-то з-під землі загуло.

— Ну, вилазте-ж, все одно ноги видно.

Знову зійшлися. Не дивляться один на одного — соромно. І кожному хочеться над Ваньком помститись, та не знають, як пі-дійти до цього.

Перший заговорив дід Кудря. До Петренячого звернувся:

— І коли це ти вилупив такого?

— Це ти про Ванька?

— Авже-ж!

Мовчить Петренячий—ніяково й йому.

Знову запахтіли люльками. А Микита Гордієвич стоїть біля дверей і обтрушується. Шкода: нову жилетку уболотив.

— Та ви-б його хоч за вухо посмикали,—порадив хтось старості.

— Звісно, що слід,—нерішуче додав дру-гий.

Староста одкашлявся:

— Ванько, а ну-бо йди сюди!

— Чого, дядю?

— Іди я тебе за вухо...

Крутить голівкою.

— Що?

— Не!

— Як це „не“?

— Не хочу!

Шипить Микита Гордієвич:

— Порядки нові „не хочу!“ Теж у товариші приписалось. Сказав-би ти мені це ліг п'ять позад. Я-б тебе „не захотів“.

І витер чоло хусткою.

А сонце вже зовсім сховалось за Котелевським лісом. Дмухав суховій.

Заговорили про врожай. Скаржились, що озиме нікуди. Ванько хотів додому бігти— не пустили.

Проте, вийшло зовсім несподівано. Гості, хоч і явились у Грушівку, та не з того боку. Вискочили з Гордієвого городу—і вже біля збірні. Дехто не встиг навіть підвестись. Були це ніхто другий, як дячок Нечипір з Троїцької церкви, що торік пішов у партизани, та Кажан.

...„Тюхтії!“—думав дячок і нахабно дивився на селян. Очі бігали йому, як у миші, і блищали. Вів себе спокійно і почував, що викликає своєю маленькою постаттю до себе повагу.

Кажан, порішивши, що вороги сюди не прийдуть, одразу-ж закричав на людей і замахав одрізом. Був на півтори голови вищий за Нечипора, а селяни все-ж таки дивились на дячка.

Стояли, похиливши голови. Кажан нахвалювався:

— Ви думаєте, що це нас так і розбили? Чорта з два! Хай спробують узяти Бурися.

А коли хтось кашлянув сміливо, Кажан майже проверещав:

— Може хто зачепити нас хоче? А ну—спробуй. За селом цілий отряд стоїть.

Подивились у той бік, куди Кажан головою мотнув—нічого нема.

Дячок усміхався єхидно:

— Так-то люди...

І думав про Кажана: „дурень!“

— Не дарма амністію випустили,—казав далі той.—Миритись хочуть. Дзуськи! Хай повернуть тих і те, що в чеку забрали. Правда, Нечипоре? Не дозволимо цього!

...„Хоч дурний та хитрий“ і хотілось вже його осадити.

З цікавістю дивилися на Нечипора, а він сидів на дровиняці і пахтів кільцями. Знали його раніш, чули про його діла, і чомусь не вірилось, що це є він. Хотілось підійти і полапати його. Це-ж-таки була права рука Бурися. А Бурися хто не знає? От вже цілий рік ловлять і нічого не вдіють—як уюн крутиться.

Кажан ще казав про згоду, хоч його ніхто і не питав.

— Да! Доки не повернуть—миру нема.

— А що-ж у тебе, голубчику, забрали?—
спитав дід Кудря.

— Це нам звісно.

— Та я про те кажу, що у тебе ніби-то
й не було нічого?

Засіпався Кажан, а дячок знову єхидно
усміхається.

— Ось я тобі покажу, що у мене було,—
і зняв одріза.

Завмерли всі. А дід Кудря зблід:

— Та про мене, голубчику, все одно...

Дивиться дячок на Кажана і ніби наць-
ковує: а ну-бо—ахни! Правда й думав про
це. Але Кажан опустив винтовку і підійшов
до Микити Гордієвича. Одійшли у бік. Ше-
потіли. Пішов і Нечипір, став оддала. Чув:

— Мені незручно. Ви вже йдіть до твого
батька... Якби-ж у мене не кумував Нечипір...

— Ну й добре...

Потім Кажан покликав свого батька й
Нечипора, і пішли од розправи.

Дивилися їм мовчки услід, аж поки їх
ледві помітні у присмерках постаті зовсім
не зникли за кучугурами.

— Розбили їх, мабуть,— сказав хтось і
зідхнув.

— Звісно, розбили.

— Отож їм і тікати-б куди-небудь. Воно-ж,
мабуть, цього діла так не зоставлять.
Шукатимуть.

— А звісно, війська хоч сьогодні жди.

— Авже-ж...

— Одно слово, буде шаламотня,—сказав дід Кудря і підвівся.—Мабуть, ходім, хлопці, додому.

І спираючись на ґерлигу, зашкандибав по вулиці.

III.

Уже зорі почали блідніти, а біля Потапової хати, що на тім краю села, на пісчаних кучугурах, стояв галас і п'яні вигуки. Грушівці почували себе в цю ніч моторошно. Майже всюди чекали, що от-от хтось загуркотить у вікна або підніметься стрілянина з винтовок. За цей рік так засіпали бійками, що вже й на світ дивитись не хотілось.

Але на селі було тихо. Тільки у Потапа дим коромислом.

Кажан куражився:

— Неси ще! Кажу тобі? Та гляди—найкращого. Ми звикли гарний самогон пити.

І кидався в танок. Про безпеку він майже забув—самогон робив своє.

— З удавольством,—п'яно лепетав Онисько і звертався до Микити Гордієвича:

— Дозвольте вас, хороший чоловіче, улобизати.

Микита Гордієвич ухилявся:

— Іди од мене, причина! Неможе тебе іквит!

— За що-ж така немилость приключилась?

— За те, що і нашим і вашим. О!

— От тобі і два... чи то пак раз! Це ви нащот сьогоднішнього?

— Звісно, не вчорашнього!

Підсів і Кажан. Хрипить:

— А що там таке? Ну-бó, Микито, кажи! У нас не довго — під ніготь — і в дамках. Одно слово — жир козир, а по пиці — лясь!

І вдарив кулаком об стіл. Задріб'язчали пляшки.

— Правильно, Нечипоре?

Дячок сидів біля богів і їв яблука. Він випив всього три наперстки і почував себе тверезим. Тільки очі йому підмаслились, а ліве ніби підморгувати стало. Він знав, що тут не тільки пиячити, а й сидіти небезпечно. Але думав: „мені все одно, а тобі — правильно. Бельбас!“ „Правильно“...

Дивно: за цілий рік ніяк не міг призвичаїтись до „цих дикунів“, як він називав своїх партизанів. З кожним днем почував все більш презирства до них.

...Микита Гордієвич і не радий був, що нагадав про сьогоднішнє.

— Ну годі, Кажане, годі!.. Схаменіть його, Нечипоре!...

Дячок значно промовив:

— Карьожиться треба покинути!

Кажан подивився на Нечипора і зразу змовк. А Микита Гордієвич виправдував Ониська:

— Така проклята вдача—ніколи не піде однією стежкою. Йому щоб одразу дві.

Потім підвівсь і підійшов до вікна:

— Щоб, чого доброго, не заснуло кляте хлоп'я. Слухай, свате, чуєш? Не засне твій Ванько?

Але розбуркати Петренячого не можна було. Він схилився на стіл і, держучи в одній руці пляшку, хропів. Микита Гордієвич махнув рукою і вийшов із хати.

А до дядька говорив Онисько:

— Це, так-би сказати, ви попівську хламиду на вольное життя змінили? Хороше діло! Як це в святім писанні сказано: і променях отця і матір свою і пойди за мною. Ну, як ви нащот того... Мабуть багачько зарізали?

Нечипір здригнув, але промовив спокійно:

— Всяко бувало.

— Правильно! Це мені ндравиться. Одно слово — атльоти! Що й говорить — молодці реб'ята!

— А як ці „атльоти“ і з тобою те-ж зроблять?

Дядьок підняв брови і наставив гострі очі на Ониська.

Усміхнувся полохливо.

— Ні, цього не можна! Забороняється, як той казав.

Думав: „дурить сволоч“. Знає, що тепер нічого з ним не вдіємо. Хотілось підвестись і вдарити по пиці.

А Кажанові похвалитись хотілось. Випив випалом із стакану і почав:

— Воно, конешно, всяко. А як розказати, як слід, то вийде так. Значить візьмеш його, положиш голічерева і нумо видовбувати очі. Звісно, не хвунт ізюму. Та ще й нігті на пальцях обценьками поодриваєш. Да! Одно слово, помститися ми майстри. Ну, а Нечипір молодець. Майстер—первий сьорт!

Дячок хотів крикнути, щоб замовчав, і не знав, як це зробити.

А Кажан випив ще і ще розказав. Онисько слухав уважно, а Панас сидів біля дверей і миготів очима. Потім підійшов до Кажана і говорив йому пошепки:

— Так що, сину мій дорогий, покинь, прошю тебе, оції напасті. Незручно нам. Він-же-таки (і Панас кивав головою на дячка) вийшов із панів мабуть. Бог із ним, а наше діло сторона.

Кажан похилив голову на стіл і цідив крізь зуби:

— Ви, тату, нічого не помімаєте. Звісно, ваше діло сторона, а моє ні! Бо як був я у пліну, в Германії, скажем, то говоріть мені...

Сів знову струнко:

— Ну, як для приміра содержати картошку у нашім селі? А? От бачите, і не знаєте. А я цю прахтику пройшов. Скажемо так: вирили ви яму у піску...

Розказав, як збудувати дешевенький льох для бараболі на пісчаному ґрунті.

А Потап утирав очі кулаками і хитав головою:

— Вмерла матір, не зумів я тебе призвести до діла. Ох, бідна моя голівонька!

Кажан згодився:

— Воно звісно так, бо як я сам думав, коли їхав з полону— батько чоловік плехенький. А з матір'ю треба буде хатню революцію строїти. Конешно, мати з клевером пшениці не схоче сіяти. А це первое діло!

В хаті було душно і повно диму. Смерділо паленою ганчіркою і від розлитого самогону. В розчинене вікно вливалися струмки свіжого повітря і крик перепела.

Кажан і Онисько ще наливали в чарки, але Нечипір давно вже не пив і схилившись на підвіконня, ніби думав про щось.

Раптом підхопивсь і запитав:

— Де Микита Гордієвич?

Заспокоїли: щойно був на дворі Онисько і бачив його за ворітьми. Сидить, вартує, а то клятий хлопець утік, мабуть, додому спати: не видко ніде.

Чи не прогавить?...

Поки Кажан не розказував про „їхні діла“, почував себе спокійно. Тепер була напруженість і кожне маненьке шамотіння змушувало серце стискатись. Не думав вже із зловтіхою про Кажана, навіть радісно було, що міг одурити його. Кажан безумовно втік-би куди-небудь далі, як-би знав, що Нечипір тільки тому й залишається тут, що має на це наказа від Бурися.

Удосвіта хтось тихесенько підійшов до вікна, біля якого сидів дячок, і постукав.

Нечипір від несподіванки аж відкинувся.

— Хто там такий? Хто?—і дивився мишачими очима у вікно. Підхопився і Кажан, одріз узяв.

Але за вікном знову було тихо, а через хвилину увійшла сліпа Килина з поводитарем Марькою.

— Це ви стукали?

Стукала звісно не вона, а Марька. Побачили, що в хаті майже всі сплять, діло-ж таке, що треба Нечипора і Кажана побачити.

Дячок, як почув це—до дверей, а в Кажана знову чуб настовбурчився.

Виявилося: сліпа хоче дізнатися в них, чи не одберуть у неї корову, що комнезам подарував. А як ступила, перехрестилась.

— Хай вас мати божа спасе і помилує!

Кажан зрозумів справу:

— Не обходь, стара, за сто верстов. Кажи одразу: чи дозволимо держати її чи ні?

Сліпа закланялась у пояс:

— Отож, отож, мої дітоньки, спаси вас господь.

— Ну, то ще подивимось!

Так і пішла Килина, не заспокоївши свого серця. Аж поки сонце зійшло, ходила все коло хліва і прислухалась до шамотіння корови.

...А коли зайнялась рожева зоря, в хату вскочив блідий Микита Гордієвич і ледві промовив:

— Ідуть! Скоріш!

Як убачив Кажан лице Микити Гордієвича—одразу зійшов і хміль і сон.

— Куди-ж ховатись?

Забігав по кімнаті і раптом став, як стовп. Очі витріщив, з місця не здвинеться і так жалібно:

— Що ти наробив, Нечипоре? Було-б-же тікати куди-небудь.

— А дячок перекривлює:

— „Було-б“!

Але неприродньо.

...Як кішка стоїть біля дверей: от-от плигне кудись. Шию витягнув, ніби-то вищий став. Обличчя з гострим носом червоними плямами взялось.

Прокинувся і Онисько, розпух весь.

— Оце—атльоти, вже й полякались!

...Ах, в пику-б! Шкода, не час!

— Куди-ж, як не в мій очерет?—сказав Микита Гордієвич.—Ну-бо скоріш за мною!

Кулею вискочили з хати. Кажан по дорозі згадав, що рушниці забули.

Микита Гордієвич:

— Та що там про одрізи думати, як вони вже цепом ідуть по селу.

А Онисько вискочив із хвіртки й кричить:

— Верніться, одрізи візьміть. Оце, атльоти!..

Не чули. Бігли через городи на луки. Зупинились біля розбитої блискавкою верби, перевели дух.

Микита Гордієвич вказав те місце, де безпечніш було, і вони побігли в болото. Через дві хвилини зникли в очереті.

На селі гавкали собаки—завзято, погроливо.

Постріл один, другий.

І знову тихо.

Булькотіли.

...Лізли подалі від берега.

IV.

Кажан присів навшпиньки і ледві чутно, спроволюка, промовив:

— Ді—іла!

Нечипір, як і раніш стояв нерухомо,

мовчки устроївши погляд кудись у повітря.

На корчах було дуже незручно. Перш за все ніяк було присісти, бо в противнім разі прийшлося-би увесь час держати ноги в воді, вдруге—призвичаїтись босоніж до гістряків,—теж нелегка справа.

А жити тут невідомо скільки прийдеться. Принаймні, доки не виїде із Грушівки отряд, покинути це місце небезпечно. Куди там—мабуть все село облазили, в кожную хату заходили. Вийди тільки—так тебе і підхоплять.

Кажан каже:

— Люди-ж які: сьогодні одному богові вклоняються, а завтра другому. Не встигнеш з очерету вилізти, як вже вкажуть, де ти є...

Так!.. Різні люди бувають,—продовжує далі думати Нечипір. Інший так і розпинається перед тобою, а за очі готовісінький у спину ніж устроїти.

Особливо хвилює дячка Онисько: це-ж такий мізерний чоловік. Що він надумав? Чи не викаже?

І пробігають холодні колючки. Сидіти-ж треба. Нічого не вдієш. Тепер уже тікати нікуди.

Дивиться на Кажана. Читає на обличчі:

..., Чого я забіг з тобою в Грушівку? Показати, з якими людьми валандаюсь? Не варто було!“

Думає, мабуть, що тоє він, дячок. „Мабуть здаюсь йому нікчемним. — Вигляд у мене який?“ — і подивився у воду. Потім знову на Кажана.

..., „Бельбас! Здорово його налякали“. І було краще, але думалось уже непевне.

В очереті тихо. Іноді забреде на лисину дике молоде курча і, побачивши людей, швидко закрутить голівкою і пурхне прожом у гушавину. Потім по річці пройде дикий пташиний крик.

І знову тихо.

На воді, біля корчів, як у люстерці, відбився шматок блакитного простору. Зелений перстень очерету боязко зазирає сюди. А по стрункому стану очерета пробігає легке тріпотіння.

— Ч-і-і-ч! — і зникло. Високо над головою пролетіли качки.

— Мабуть і Бурися піймали вже... звісно!.. Може й розстріляли вже... Авжеж не помилюють. Діла!

Кажан став на весь зріст і, як кінь, що деь застоявся, спирався то на одну, то на другу ногу. Сплюнув.

— Хоч-би табаку захватили... А тепер і живи, як хочеш.

Нечипір мовчав і уперто думав. Почував, що Кажан до нього недоброхітно ставиться і хотілося його як-небудь задобрити. Не

знав. Пожаль, що послухав Бурися. Ця незвичайна постать, що чарувала була його цілий рік, тепер ішла від нього.

Часом зовсім не думалось, і було порожньо, тільки очі бігали по корчах.

Розкуйовджена постать Кожанова раптово зробилась звичайною і не міг знайти вже в ній чогось для глузу.

— Ну, чого-ж ти нічого не кажеш?

Нечипір здригнув.

Провів по голові долонею,—боліла після випивки. Проте вона, мабуть, боліла і Кожанові. Думав: „на це вважати не доводиться“. Докучно було, що не стримав своєї високо-мірності.

— „Може й не попали-б в таке прикре становище“. Напружено міркував, як-би звертись відціля і не находив шляху.

Нарешті:

— Ага! Чого я не кажу? Так. Що-ж я буду казати!

— Ну, як далі, чи що?

...„Треба щось придумати. Авторитет свій підтримати“.

А сказав:

— Що-ж далі? Будемо ждати. Може уїдутьсь сьогодні.

— А як не уїдуть?

— Не уїдуть?... Ні, як-же, уїдуть!

— Тьху! наче пообіцяли йому... А я кажу—не уїдуть!

І нахмури́в брови, знизив ві́ї.

Було дражливо, але тому, що не міг чогось доцільного подати, почував себе майже нікчемним. А нахабна постать Кажанова робилась вже страшною.

Хотів щось сказати, а вийшло противно, несподівано, слізливо:

— Не треба, братіку, серчати. Хто-ж винний у тім, що приключилося?

І подивився на Кажана. Бачив, як той похилив голову,—мабуть і йому ніяково.

А голова ще більш боліла, ніби її хто обценьками схопив.

...От вже й сонце на полудень повернуло, а чуток ніяких. Микити Гордієвича нема, а обіцяв був прийти, коли виїдуть.

...„Може його вже забрали?“ Стиснуло серце і знову пригадав Ониська. Кажан скаржився, що вже їсти хочеться. Почував—те-ж. Пригадав, скільки було білого хліба на тачанці.

...„Масло“...

Прислухався, що діється на селі. Там було тихо, як і раніш.

З далекого заходу піднімалась величезна синя хмара. Повагом сунула вона зобрію вгору, обхоплюючи майже весь краєвид. Над очере-тами стрілами носились ластівки, а десь знову скиглила чайка: різко, ніби-то в неї були не пташині легені. Пурхали зграями шпаки.

Кажан знову підвівсь і злосливо сказав:

— Сволоч!

— Що ти кажеш?

Усміхається. Ніколи не бачив таким.

— То кажу, що інший страждає, а другий задається. Приміром надіявся я на декого із своїх, а получилось—ніщо. Так аби казати та вводити нашого брата.

...Раптово прокинулась ненависть.

— А ти що—маленький? Не знаєш, куди тобі йти?

Кажан, мабуть, вже не чекав бачити дячка таким. Змішався.

— М-м!

Але в Нечипора хвилеве піднесення вже зникло. Хотів повернути його і не міг. А Кажан казав далі, хоч і не з такою нахабністю:

— Робили всі, а розквитатись одному, мабуть, прийдеться.

Підняв вії і питливо подивився: блідий і щелепи розвернуло, тільки ніби-то понижчав. Сказав:

— Інші може вже й розплатились. Та й мене не забувай, бо не один ти тут.

— М-м!

Зрозуміло Нечипорові, чого це Кажанові самому розквитатись прийдеться. Натякає певно на його: мовляв, стане осторонь, а його, Кажана, розстріляють. Але це дур-

ниця: хитрує бельбас, не знає, як вигоридити себе.

Стояли мовчки.

Нечипір почув ніби-то хтось покликав його. Нашорошились. Нема. Але в другий раз уже—й Кажан уторопав. Хтось обережно:

— Хло-о-пці!—ніби дівочий голос.

Іще раз:

— Хло-о-пці!

Замерли... Озиватись? Кажан заметушився і ледві не впав з корча. А коли тоненький голос покликав їх близько, дячок пошепки:

— Хто там такий?

Тихо.

— Це я Ванько Петренячий.

І забулькотіло по воді.

...Один?

...Один!

— Чого тобі треба?

— Та їсти приніс.

Почуття голодівки зразу дало знати про себе. Що буде—аби наїстися. Кажан уперед дивиться, очі як у вовка. Голодний. Так в отряді не приходилось голодувати.

Підійшов—майже вихопили клуночка.

— Це Килина сліпа прислала—казав Ванько.—Молоко тут та хліб. Просила, щоб корову не одібрали.

Нечипір усміхнувся: де там вже одбирати!

Їли з смаком, опережаючи один одного. Коли в горнятку нічого не залишилось, почували, що тільки роздратували себе.

Кажан втер губи рукавом:

— Мало.

— А вона казала, що й завтра пришле...

Почали розпитувати, як на селі, чи великий отряд стоїть. Розказував Ванько багато, а того, що треба—не знає:

— Дядьки там такі гарні поприїжджали, та шапки інтересні.

Аж очі розгорілись.

— А не бачив, скільки їх?

— У нас двоє стоїть... Книжку мені подарували, кажуть буде в нас якийсь клуб... Чи ще щось...

Спитав і дячок:

— Довго вони тут будуть, не чув?

— Мабуть, не довго. Казали тільки позавтра виставу зроблять. А там, мабуть, поїдуть. А може й ні!

Занудило в грудях. Зідхнув.

А у Ванька очі розгорілись.

— Такі інтересні! У кожного зірка на грудях. А ще шапка як очіпок, тільки з гуголькою вгорі. А ще цяцьки на чоботях.

Кажан нахмурився, повернув обличчя вбік і—мало не скрикнув. Крізь очерет дивилась на нього пара очей.

— Дядю, чого ви так зблідли?

Подивився на другого дядю—і в того очі плигають.

Побачив Нечипір обличчя Кажанове і зрозумів:

...„Пропали“.

Ванько не розуміє, в чім діло. Мабуть страшно й самому зробилось, бо хтів кинути назад, а ноги не несуть, ніби-то прив'язані.

Проскиглив жалібно:

— Діду Кудря, де ви є?

Дивиться—у Кажана знову обличчя почервоніло.

— Так ти не сам прийшов?

— Ні... з дідом Кудрею.

Нечипорові хтілось ударити хлопчика. Промовив:

— От ще дурне! Чого-ж ти не сказав цього?

Але коли й сам подивився туди і стрів у гущавині гострі очі, почув, що все похолонуло.

— Хто там дивиться?

А Кажан аж присів.

— Та дід-же Кудря!—сказали очі.

— Чого ви прийшли?

— Як це, господи, чого? Вам-же бідненьким, мабуть, тут нелегко стояти.

— Ну?

— Навшпиньках, кажу. Це хоч-би кому.

Біда з вами, хлопці. Жалько мені вас, та й годі!

Скаржився далі, що занапрасно його вчора Кажан вилаяв. Довго говорив, а Нечипір думав:

...„Прокляті люди, навіть умерти спокійно не дають.“

Дід Кудря зовсім розійшовся, навіть доліз до них.

Розказував:

— Дивлюсь—хлоп'я біжить до очерета. Я за ним. Міркую—безпремінно до них. А як догнав—призналось. Спасибі, небрежлива дитина. Ну, оце й побачив вас.

Ще раз пожалів, що на корчах стояти приходиться. А як пішов—легше стало.

...День хилився до вечора. Синя хмара хоч і повагом плазувала, але вже майже половину неба обхопила. Сонце остільки до обрія схилилось, що його вже не видно було за очеретом. Лише золотев проміння проточувалось і лягало на синю воду, що відбивала на собі охмарені, рожеві плями.

Рипів деркач.

На селі іржали коні.

...„Кінні“, подумав дячок. І хтілось, щоб були піші. Злість брала на діда й на хлопця. Наче з неба скотились. Невже не можна було роздивитись усе, як слід?

Згадав про Микиту Гордієвича.

„Яхида! Хоч-би їсти приніс“. Але трішки заспокоївся за Ониська: мабуть не докаже.

А Кажан що темніш, то похмуріш робився. І знову стисло серце.

Не говорилося. Навіть слова виходили з легенів якісь чудні, кострубаті, ніби на шмаття розірвані.

В очереті сумніло. Подивився навкруги і зідхнув.

Знову прошумували шпаки і зашарудів очерет.

Думалось про життя. Згадав Килину...
...„Дурна!“

V.

Накрапав дощ і поволі перейшов у мжичку. Синя хмара загубила свій колір і сірим шматтям звисала над землею. Ніде не було просвіту. Із сходу дмухав свіженький вітерець і хвилював ріку.

Булькотіло в гущавині.

Так було о 12 годині ночі.

Кажан і Нечипір удягнені були легко, і швидко їх сорочки так ізмокли, що прийшлося знімати й викручувати.

Пізніш дощ перестав, але не розпогоджувалось, і знову мусили чекати, коли за комір поллються струмки холодної води.

Уже виходили на беріг, сиділи навіть там. Дивились на село, слухали, як десь

під повіткою хтось вигравав на балалайку—мабуть з отряда.

Дивились на вогники, що фаркали по вулиці і раптово зникали—запалювали цигарки певно. Прийшла думка перебратись на той беріг, хоч і не бачили в цім нічого певного, бо на тім березі зараз за великою могилою починались Золоті Півні, де йшов учора бій і де безумовно розставлено варту. Але коли підійшли до того місця, куди завсіди витягував рибалка Андрій свій човен, того не було: мабуть поїхав рибалити. Далі йти не наважились. Знову сиділи на старім місці. Потім Кажанові вздрілося, що хтось скрадається по тій вулиці, що на луки веде, і потихесеньку полізли до корчів, в очерет.

З годину стоять мовчки.

Нечипір підложив на корч трави і сів, спустивши ноги у воду. Навіть тепліш було, бо після дощу ріка приймала в себе з радістю і м'яко та тепло обгортала покалічені колючками ноги. Кажан стояв, як пугач, настовбурчившись. Його постать ніби-то закам'яніла, навіть рухів непримітно було.

Дячок слухав звуки балалайки, що ледві долітали сюди, і було сумно. І обстановка, і жалібна пісня, яку вигравали там—усе сприяло такому настроєві. І тому, мабуть, що ногам було тепло, сучасне одходило кудись далеко і майже зникало, і думалось минуле.

Те, про що колись не міг спокійно й повільно думати, проходило яскравими малюнками і вражіння від нього було вже інше...

Коли закрили духовну семинарію (державна коштів не видавала), він приїхав до свого батька — д'якона поганенького приходу—і там вирішив помститись.

Він певний був, що йде боротись за щось світле, навіть це декілька разів підкреслював в отряді і все, що він робив, здавалось природнім, справедливим. Але до ватаги він завсіди ставився з презирством, і хоч уважав і це за природне, але з часом усе це стало незрозуміливе. Не було під ним чогось, що підпірало-б його.

...„Так! не було“...

І те просте слово, що промайнуло в думці і соромливо сховалось, знову справило на нього таке вражіння, ніби-то він його почув уперше, ніби-то скотилось воно з цих сірих хмар і упало в воду—тому так тепло ногам стало.

А вода, дійсно, робилась все тепліша, й тепліша. І коли по спині проходив дріж від подиху легенького вітру, хотілось зовсім залізти в воду.

Кумкали жаби, і знову рипів деркач.

І раптово (дивно!) йому захтілось когось чи щось полюбити. Кого?

Не знав.

...„Бідних?“

Смішно було, і пригадувався і Кажан, і інші такі жорстокі, дикі люди. Правда, він сам був такий...

Ніяк не міг розібратись у тім, що пливло в голову. Але голова вже не боліла і було навіть легко.

...„Любов?.. Смішно!“

Але „любов“ виходило природньо, а „смішно“—пусто.

...Яка може „любов“, казав він собі, запевняючи, що це—смішно. І чомусь радів.

Раніш любов уявлялась йому нісенітницею.

Уявляв ще в образі христіянки, яка повинна була носити йому яйця в клуночку, коли він скінчить семінарію і одержить парафію... Звичайно не таку, як у батька,—парафію.

Ця христіянка буде товстою бабою, з великою хусткою на голові, обов'язково думати буде, скільки вона виторжила у цей базар.

І та і друга любов—дійсно були смішні.

А іншої не знав.

...Проте, хіба може бути любов, коли всюди кров, всюди боротьба?

Він давно дивився з презирством і на тих, що стояли осторонь. Він знав, що все

одно, чи ті, чи другі примусять зробитись активним, а бути вівцею здавалось не личить. Отже, не вірив тим уселюбцям, які казали, що їхнє серце не дозволяє їм робити жорстокости.

...„Значить, нема ніякої.“

Але й цьому не вірив.

...Сидів до Кажана спиною і, коли той заворушився нарешті, спитав.

— Що там таке?—і видихнув з себе повітря.

Кажан мовчав.

А хмари плвли кудись у далечінь і здавалось иноді, що і очерет пнеться вгору і от-от досягне сірого шмаття і зелено зашелестить там.

І ще десь булькотіло: водяна твар жила і вешталась.

Знову долетіли звуки балалайки. Хтось грав невміло, але з надхненням.

Кажан кашлянув.

— Що?

Повернувся до нього. Величезна постать у тьмі розпливається, потім зменшується.

Заговорив чітко, грубо, а в голосі був розпач:

— Хліб з поля звели, жити будуть... Мабуть, байдуже, що і як.

— Жалієш, що пішов з нами?

Не вважав і казав далі:

— Якби не втік тоді, то може призвів-би до діла хозяйство... Год мій одпустили... Да.

Дячок почував у голосі Кажана нудьгу за господарством, але більш було скарги на те, що втік.

— От скажемо луки... Хіба їх так содержуть? Як зійшла вода—треба граблі в руки та зібрати все, що зверху. А в нас цього нема. Дідів слухають: що бог дасть... Він дасть!..

Зідхнув. А Нечипір почував, що перед ним росте якась велика, непереможна сила.

Це вже був не той бельбас, якого хтілось ногою у голову штурхнути, це було щось невідоме, перед чим він був занадто маленький.

— Да! взяти хоч-би й попіл. У нас ним двори закапостили. А германець не дурак, на ці самі луки розвій той попіл—от тобі й трава... Травище!

Останнє слово сказав, ніби йому трудно було вимовляти.

Щоб не мовчати, щоб легше було, дячок спитав:

— Це ти в Германії, в пліну?

І знову стукнуло в голову:

...„Любов“.

І вже важко було від цього слова, як у дитинстві бачити уві сні чийсь допитливі очі.

А Кажан, що все більш загублював свої чоловічі форми, гудів.

— Отож і пісок... Да! В пісок, як у нас, треба садовити картошку з гноєм. Тоді й буде більш од кулака. Германець — не дурак!

Потім замовк і довго переступав з однієї ноги на другу. Почувалось, що головного він ще не сказав. То був лише вступ до чогось жорстокого, що повинно залунати на воді, розбуркати цей байдужий очерет і розрядити напружену атмосферу.

Дячок хвилювався. Робилось зимно і трясло: зуб на зуб не попадав.

І от спершу тихенько, потім голосніш завило на корчах.

...„Вовк!“

— Ву—у—у!

... Так, це—Кажан.

І несподівано:

— Куди мене призвели?

„Любов!“—стукнуло в голову.

— Призвели?—хтів спитати, а вийшло по-вовчому.

— Да, призвели... Микита їсти не принесе... Да!

Говорив на весь голос, і йшла луна по річці.

Пурхнула пташина.

І знову по голові, як обухом. Вже не було тепло ногам, а вага давила тіло.

В Грушівці кричали півні—голосно, взято. Об щось билась холодна крапля.

Потім Нечипір чув, як говорив жалібно Кажан:

— Якби знати про амністію. Як воно...
Не було жалко, але й не було злости.

Вирвалось. Само:

— Мабуть помилують.

І не знав, що ще сказати.

— Помилують?..

— Не знаю... мабуть не всіх.

І тут- же знову блиснуло щось перед ним.
...„Любов“..

І не почував уже в цім слові ганьби, тільки себе—приголомшеним.

А Кажан, як велетень, стояв перед ним, навіть цей голос розпачу був ніби-то не його, а когось другого, що сховався за ним в очереті.

Потім Кажан майже плакав і довго говорив про те, що він нічого нікому не зробив, що його одурили, що він невинний. Але була упертість у цих словах, і тому Нечипорові робилось з кожною хвилиною неприємніше. Про отряд, про ворогів, про все в цей момент забув. Знав тільки: свідків Кажанові не треба. В плачу він чув:

„Що було, того нема. Кажан невинний“.

Свідків не може бути. І знову боліла голова, а в висках стукало.

Десь далеко падала вода, і здавалось іноді, що це торохтить по бруку віз. Вже

не перекликались і півні. Затишли перед світанком. Тільки хмари, як і раніш, сунули кудись та шарудів від легкого подиху очерет.

Раптом постріл. Загавкали собаки, і знову іржав десь кінь. Не чути було вже бала-лайку.

Знову все стихло.

І от чує дячок напружений голос.

— Нечипоре!

Здригнув.

— Що?

Тихо. Нашорошився.

— Нечипоре, ти не скажеш?

— Про що?

Простогнав.

— А—а—а!

Знав, про що питає, хотів сказати і не міг: „свідків не може бути“.

А Кажан ліз уже в воду. Близько. Навіть чути, як важко дихає, і гаряче. Серце закалатало. Хотів кинутись убік і не міг, ніби скований був. Вже не видно було ні неба, ні очерету, не чув нічого. Ніби величезна гамула нависла над ним, і темніло в очах.

От простягло руку...

...Ой!—розрізав повітря задушений крик, і раптом стихло.

Промайнуло.

..., „Любов“.

...А пальці здавлювали горло все міцніш і міцніш. Спершу налилось лице кров'ю, а потім стало пусто, тільки десь у кутку билась думка. Потім і її не стало.

... Шарудів очерет.

На сході на світанок займалась зоря.

СОЛОНСЬКИЙ ЯР.

I.

До слобожанських Млинків підійшли могутні ліси Полтавщини і за три верстви зупинилися.

Стоять стіною, хмуряться.

В гущавину доріжка по папороті, повз сизих кущів, до Солонського Яру.

Солонський Яр: ярі село.

В селі пахтить дубовим молодняком, стоїть над яром-селом, а нижче в провалля поплентались стрункі й темні явори, й тільки за 10 верстов виринають, щоб мовчазно відійти на захід, на південь.

Удень над селом сковзається клопоть перламутрових хмар, а вночі хмари зникають за проваллям, тоді Солонський Яр горить огняницями—і ліс, і село, і небо.

Тоді горить, чарує папороть.

Солонський Яр—природня фортеця.

Солонські осторожники казали:

— Є Холодний Яр, а це—Солонський Яр... Атож...

А в Млинківській волості скаржилися:
— І сукини-ж сини! Прохвости! Чорт-
вого батька видереш їх відтіля.

Чухали потилиці.

Збирались на сходку. Міркували. Іще чу-
хали потилиці.

— Яку тут прахтіку зробити? Га?

— Запетлювали, як той казав.

...Коли приходить ніч, Млинки напру-
жено дивляться на темну стіну Полтавського
лісу і чекають. Але не відомо, в яку ко-
шару забредуть солонські вовки. Тільки
уранці шумить село.

Уранці дізнаються, кого обібрано „до
цурки“.

...Стоїть могутній дуб на півдорозі до
лісу, а до нього сіріє ранковий шлях, від
вітряків перехиляється на ділянку молод-
няка.

...В немите вікно волосної ради дороги
майже не видно.

Савко Гордієнко—безвусий голова з енер-
гійним обличчям—подивився у вікно і пі-
дійшов до натовпу.

— Ну, що? І сьогодні обібрано кого?

— А як-же: Матвія Юхименка.

Підійшов іще один селянин і безпорадно
розвів руками.

— Не инакше, як дивізію треба сюди.

Притакують.

У кімнаті смердить архівним папером, а писарчуки перами риплять.

Савко вдарив себе по чолі:

— От напасть... Прийдеться воювати.

Згодились.

— Дивіться, вам видніше... А що напасть—то правда.

Але Савчин сусіда попередив:

— Ти гляди, Савко, п'ять председателів ухекали, то... може й тебе одправлять на той світ. Це, брате, тобі не хрунт, не австріяка галичанський.

...А в село із Солонського Яру вилазили постаті і зникали за тинами. Іще чути було там про Савка:

— Така йому фортуна: плохим буде—хай головує, а зачепить, лихо буде...

...Над Солонським Яром розтанув останній промнь, у лісі почало темніти. Із півночі попливла хмара, теж ішла на захід.

...Пахло дубовим молодняком.

II.

...„Наказую негайно виловити банду, що в Солонським Яру. Отряда прислати не можу, бо мало не усі люди в роз'їздах“.

Такий папірець від повітового військового комісара.

Савко подумав: „дійсно пора“.

Зібрав міліціонерів:

— Гайда!

Міліціонери—старі партизани, дух партизанщини глибоко сидить.

Рудий міліціонер—старшина—каже:

— А що, того... можна буде в Солонівці самогону... Чуєш, Савко?

Голова не чує, задумався. Думає він, що йому робити: острожників, звичайно, на селі не застанеш, а солончани своїх не видадуть.

Скоро в'їхали в ліс.

Коні наставили вуха і прислухаються до луни, що гулко йде в гущавину від ударів копит.

Глухі, столітні ліси Полтавщини і чогось тут журливо.

Насторожились кущі, тріщать гілки. Іноді коні збочують і тоді шелестить листя на весь ліс.

Рудий міліціонер поліз по кисет, а другою рукою порівняв свого коня з савчиним.

— Слухай, друже, може не будемо тривозити їх, уладнаємо?

— Це кого? Солончан?

— Авже-ж!

Савко сказав:

— Наказ есть із повіту. Ніззя.

— Ага... Ну, то инше діло.

А потім погладив корявою рукою коростяву шию свого коня.

— Слиш, Савко! Кажуть по газетках ру-

минський король селянам слободу проголосив?

— А тобі що з того?

— Та як-же: все-таки слобода...

Савко скрушно похитав головою:

— Мало тобі слободи!.. Під ким ти сидиш: під королем, чи ні? Ну?

— Звісно, що ні.

— Ото-ж-бо й є. Бандисти ви гарні, як на вас подивишся.

Останні чатверо міліціонерів пахтіли цигарками і мовчки оглядали гущавину. Сивий дим махорки хмаркою стояв над отрядом, а потім струмками розходився за вітами, за зеленню.

...Під'їздили до Солонського Яру.

Доріжка веде прямо в село, а треба заїхати з іншого боку.

— Пустили коней в гущавину і зашумів, затріщав ліс.

Загончани потикали обличчя в арчики, а коні легко хропли і вперто продирались доріжі.

Сонце давно вже гримало над лісом, але тут його не було.

Тут ніколи не було сонця і завше стояла тінь.

...Порішили: коли виїдуть на ріжу, гайда на Голохватський край (це квартал в Солонськім Яру). Гвинтовки наготовити, але без наказу голови не стріляти.

Іще продирались, і, нарешті, крізь гушавину прорізалися стьожки світла.

Нарешті загін вискочив на ріжу.

...Загавкали собаки. По ярку забігали постаті.

— Стій! Куди біжиш? Стій?

Голоси загончан метушилися у зелені з усіх кінців одкликаласть луна.

Савко скрикнув:

— Стріляй у повітря!

Бухнув випал над Солонським Яром,—і раптом село стало мертве.

Під'їхали до Голохватських будівель.

— Чи вдома хазяї?

Виходили баби, перелякано дивилися на загончан, але, впізнавши млинківських хлопців, сплескували руками.

— А щоб вам ні дна ні покришки! Як-же ви нас налякали. А ми подумали—і справді комунія наскочила.

Савко суворо подивився й спитав:

— Де ваш председатель?

— Який председатель?

— Та староста-ж!

— Так-би ви й казали... Марфо! Ану-бо поклич голову.

Незабаром прийшов і голова.

До його:

— Де твої Голохвастівці? З повіту прийшов наказ заарештувати їх.

Усміхається.

— Де-ж я їх візьму... Господи! Ліси-ж таки, слава тобі, Миколає угоднику, не маленькі—єсть де сховатися.

А потім заморгав підсліпуватим оком:

— Пожди, Савко, я мабуть піду дістану чогось. Як-же так: гості приїхали, треба-ж таки підправитись.

Савко рішуче одрізав:

— Нікоторого гвоздя! Спольняй, що требають.

Рудий міліціонер досадливо почухав потилицю:

— Слиш, Савко, а могорич і не помішав-би, право!

Але Млинківський голова нічого не слухав. Наказав своїм хлопцям вибирати з голохвастівських скринь шмаття, а „старості“ наказав негайно подати підводу.

Зарепетували, заскиглили баби; заметушився „староста“.

Зашумів Солонський Яр.

У кожній хаті розчинено було скриню і повибирано з неї одіж на підводу. А виїжджаючи, Савко пообіцяв ще й спалити все голохвастівське кубло, коли осторожники не являться доброхітно у Млиники.

...Скоро загін з підводою зникли в лісі, як до хатів посунулись чоловічі постаті. І довго чути було грізний гомін у Солоньськiм Яру.

III.

У Млинках гомонів базар. Декілька осілих, тутешніх циганчат сіпали коней за хвости і вигукували, як і двісті літ тому.

Бігали, лопотіли перекупки.

А біля блискучих гір горщиків стояли поважні ганчарі Полтавські.

Савко і рудий міліціонер носили по базару шмаття, що їх забрали були в Солонським Яру, і викрикували:

— Люди добрі, пізнавайте своє добро!

Підходили, лапали одіж, хитали головами, але ніхто не рискнув пізнати своє.

У натовп падало біле сонце й пахло сливами та яблуками. Пахло ще кінським потом і мукали покірні корови.

...До Савка підійшов низенький чоловік в обідраній свитині. Обличчя йому стягло зморшками і, здавалося, що він плаче.

Полапав зелену хустку, погладив її ніжно й ледві чутно промовив:

— Конешно, Дуньчина... Дуньки моєї...

Але раптом зник кудись: впірнув у натовп. Тільки біля „потребілки“ він підійшов знову до Савка і тоненько, ніби горох розсипав, запитав:

— А що, Савко, чи не чути, довго ще війна буде?

А потім ще полапав зелену хустку: зідхнув про себе.

— Конешно, Дуньчина...

... Мекають вівці. Через базар пройшла отара, і пил сховав сонце. Десять викрикують щітинники. І біжить гул за вигін, де стоять забиті панські будівлі.

— Люди добрі, пізнавайте своє добро!

...Але не бачить Савко, що за ним стежать солончани, злосливо, лукаво дивляться на нього. А коли повертається до них, вони показують йому спину, а по спині чорта з два пізнаєш.

Рудий міліціонер виблискує червоним носом, і від нього далеко несеться дух самогону.

Іще з годину попоходили—ніхто не признає...

— Що за напасть!

Пішли у волосну раду, зложили солончанське шмаття біля шахви.

...В залі повно людей.

Зайшло декілька чоловіка в кімнату голови!

— Не так ви робите, Савко, не слід його виносити на базар.

— Чому це?

Підійшов до Савка Онищенко з комнезама, на вухо каже:

— Тут вони.

— Хто це?

— Та солончани-ж, голохвастівці.

Вдарив себе Савко по потилиці:

— Так он воно чого ніхто не визнає!

Покликав рудого міліціонера.

— Зараз збери хлопців, треба оточити, голохвастівці тут.

Похитав головою рудий.

— Де там їх зараз найдеш... Давайте мабуть удвох.

Ніколи Савці базікати, схопив гвинтовку й побіг.

Ходить повз гончарів, ніби горщики уважно розглядає, а сам оком уп'явся в натовп.

Грає сонце в горщиках і весело виблискують гори ганчарського добра.

...А голохвастівці, мабуть, запримітили щось недобре, до коней пішли.

Нарешті побачив їх Савко. Кинувся в натовп.

Але вже було пізно: тільки пил закурив до вітряків, що на Полтавський ліс.

— Гей, держи!

Савко націлився і вистрілив.

Галас! Галас! Галас!

Але голохвастівські коні зникли вже за вітряками.

Кинувся Савко до волости, скочив на кобилу, покликав рудого міліціонера — і гайда за солончанами.

...Затривожився базар. Ганчарі заходились складувати горщики на вози, циган-

чата потягли за хвости коней, посунули люди до дворів.

Тільки щітинники уважно розглядали свій крам у скриньках і ще закликали до себе наляканий нарід.

Десь кричала перекупка:

— Куди ти потяг, харцизяко! Людоньки добрі, держіть злодія!

IV.

...Темна наша батьківщина. Розбіглась по жовтих кварталах чорноземлі і зойкає росою на обніжках своїх золотих ланів. Блукає вона за вітряками, ніяк не найде веселого шляху.

...Болить наше міліонне серце і хочемо запалити їй груди радісним саявом.

...Темна наша батьківщина...

...Змилені коні зупинилися на узліссі. Сказав Савко:

— Втекли!

У рудого міліціонера від скаженого бігу ніс був подібний до цибулі. Втирав хусткою ніт.

— Повернімо мабуть додому, чи що?

— Ні! Гайда на Солонський Яр!

— Та чого-ж ми поїдемо?

— А того, що треба видивитись, остро-чортіли вже.

Рудий міліціонер казав, що небезпечно

вдвох в таке кубло теліпатися. Але Савко був упертий.

Поїхали.

За півверстви зупинились, позлазпили з коней і з гущавини оглядали Солонський Яр. Савко, сподівався, що біля дворів буде метушня, але по вуличках нікого не видно було: і яр, і ліс, і село усе ховалося в зеленій тиші.

Так перебули мабуть із 2 години. Потім Савко казав переїхати на другий край, що поринув у дубнякові, куди не добиралося око.

Коли посідали на коней, у лісі зайшов уже вечір і знову гостро пахло молодняком. Зірвався заєць і залопотів листям.

(...Темна наша батьківщина, і темні в ній ліси. Тягнуться вони на Полтавщині мовчазно на захід, на південь).

...Казав міліціонер:

— А може-б помирилися... Слиш, Савко?

— Ніззя...

— А то, їй-право, могорич запили-б...

Савко гостро дивився в гущавину.

Сонце пливло за обрій, і в лісі ходив уже важкий приємерк.

Коли знову з'їхали на стежку, що веде на Млинки, Савко раптом схопив рукою гвинтовку. Але в цей мент гримнув випал і далеко пішла грізна луна.

Коні рванулись і кинулись із лісу.

Засвистів вітер.

Гримнув ще один випал і зашумів ліс від цокоту копит: за млинчанами летіла погоня з голохвастівців.

Рудий міліціонер зупинив коня:

— Братці, не бийте!

Але Савко розумів, що йому милости не буде. Як божевільний гнав він свою кобилу на Млинки.

— Цок! Цок! Цок!

Ще далеко позаду солончани, але Савкові треба добігти до вітряків, поки острожники вискочать із лісу.

— Цок! Цок! Цок!

Свистить вітер у вухах. Гніда кобила запінилась і важко дихає на дерева... (невже наздоженуть?).

...Свистить вітер.

...Нарешті, Савко вискочив у поле.

На заході жевріло (копало) небо. Десь горіли бур'яни під огнем польового повітря. Поле горіло бур'янами.

Знову гримнув випал — то вискочила на узлісся ватага солончан.

Савчина кобила пролетіла ще декілька кроків і гепнулась на землю.

Захропла.

Савко заліг за кінський тулуб і почав одстрілюватися.

Ватага зупинилася.

Але то був один мент: одразу-ж солончани пішли на обхід.

Тоді Савко рачки поліз до Млинків.

Біля вітряків він випустив останню кулю і кинувся до першої хати.

Ускочивши у двір, він заліз під комору...

...Скоро у дворі були й солончани.

...Млинки наче вимерли, тільки собаки завзято гавкали по дворах. Зачувши постріли, млинчани поховались по хатах і не виходили.

Голохвастівці витягли із хати хазяїна.

— Кажи, де він? Ти-ж бачив, куди він сховався?

— Та я-ж... їй право...

Свиснув чмелем у повітрі нагай.

Хазяїн заплакав і вказав на комору.

Заревли солончани, оточили будівлю.

— Гей, ти! Чого перелякався? Вилазь!

І наставили під комору одрізи.

...Савко мовчки виліз, подивився навкруги і похилив голову.

Зловтішними огняницями горіли в голохвастівців очі...

Підійшли до Савка, мовчки роздягли його і, голого, повели в поле.

Ішов по дорозі Савко і тупо дивився на Полтавський ліс.

Млинки мовчали.

...За вітряками голохвастівці зупинились:

— Хлопці! В кого гостріший ніж? Виймай!

...А потім двоє одійшли вбік, підійшли до хати і пустили два червоні півні.

...На далеких гонах горіли вогнем сухого повітря запашні бур'яни.

Зашуміли Млинки.

Забили в розбиті дзвони.

Загалусували вулиці.

— Рятуйте! Рятуйте!

...А глибокої ночі, із злизаного пожаром краю посунули натовпи людей до голохвастівців.

...Тієї-ж ночі величезна заграва пожежі стояла над Солонським Яром.

І знову на далеких гонах горіли вогнем сухого повітря запашні бур'яни і гостро пахло дубовим молодняком.

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ

Бібліотека Художньої Літератури

Під заг. редакц. В. Блакитного (Елланського)

	к.
Винниченко, В.—Контрасти. Стор. 42, ц.	13
Голота, П.—В дорозі змагань. Стор. 42, ц.	8
Заливчий, А.—Зарізяка. Стор. 31, ц.	10
Коляда, Г.—Оленка. Поема. Стор. 19, ц.	10
Коцюба, Г.—Біля Гудків. Стор. 16, ц.	6
Коцюбинський, М.—Він іде. Стор. 36, ц.	7
Коцюбинський, М.—Подарунок на іменини. Стор. 32, ц.	10
Коцюбинський, М.—Кат. Стор. 32, ц.	10
Коцюбинський, М.—Дорогою ціною. Стор. 23, ц.	25
Коцюбинський, М.—Коні не винні, ц.	10
Лісовий, П. В.—В тумані. Збірка оповідань. Стор. 43,	6
Лісовий, П. В.—Сільське. Збірка оповідань. Стор. 36, ц.	10
Любченко, А.—Кукіль. Збірка оповідань. Стор. 36, ц.	10
Ляшко, П.—Оповідання про кайдани. Стор. 39, ц.	12
Семенко, М.—В революцію. Збірка творів. Стор. 52, ц.	40
Сенченко, І.—Інженери. Стор. 28, ц.	8
Сенченко, І.—В огнях вишневих завірюх (книжка перша). Стор. 48, ц.	0
Сенченко, І.—Петля. Оповідання. Стор. 38, ц.	13
Слісаренко, Ө.—В болотах. Стор. 32, ц.	10
Смолич, Ю.—Кінець міста за базаром. Стор. 26, ц.	6
Стефаник, П.—Оповідання. Стор. 120, ц.	35
Хвильовий, М.—Юрко. Стор. 19, ц.	7
Христовий, М. та Любченко, А.—Дід Євмен. Гордійко. Стор. 31, ц.	10
Франко, І.—Слимак. Стор. 16, ц.	6

ЦЕНТРАЛЬНИЙ ТОРГОВЕЛЬНИЙ ВІДДІЛ

Харків, Спартаківський пров., 3.

Філії та крамниці по всіх окружних містах У. С. Р. Р.

45 коп

1 руб 68 коп (1986)

Ціна 25

б
1

5347

МИКОЛА
ЖВИЛЬОВИЙ

ОЧЕРЕДІ

ДЕРЖАВНЕ
ВИДАВНИЦТВО
"УКРАЇНИ"

564